

RAZGLEDNİK

KNJIŽEVNOST

Dr. Franc Detela: **Zbrani spisi**. I. zvezek. Uredil Jakob Šolar. Založila Družba sv. Mohorja. Izdano kot 3. knjiga Slovstvene knjižnice. Str. XL. — 452. — Celje 1932.

Detelo smo vedno imeli za drugovrstnega pisatelja, čemur je bila vzrok njegova skromnost, mogoče svetovno nazorna usmerjenost, ki ga je ločila od njegove pisateljske generacije, najbolj pa njegov hladni, trezni temperament, ki je ustvarjal v epično objektivnem realizmu v času, ko se je vsa proza bohotila v subjektivnem lirizmu. Tako je nam mladim, ko smo se navduševali nad moderno, pomenilo njegovo ime anahronizem, zoprna nam je bila njegova modrost prav tako kot njegov humor, najbolj pa njegovo hladno gledanje, ne v mali meri pa tudi to, da je postal monopol — šolnikov. Živ pisatelj in obvezno čtivo v šoli, to pomeni vsekakor — preživelost! S tem dijaškim predsodkom sem vzel zopet Detelo v roke in priznati moram, da sem bil krivičen in čudo! prav to me je privlačilo, kar me je tedaj odbijalo: plastika gledanja, klenost govora, njegov epični realizem. Spoznal sem, da je bil Detela pravi čuvar naše dobre tradicije in da preko moderne podaja roko današnjemu realizmu. Zopet enkrat se je ponovil zakon literarne dediščine, namreč: da najnovejša generacija povzame tradicijo — ne zadnje, ampak predzadnje generacije. Zato današnji realizem gleda v plastiki realistov 80 tih let, samo da njihovim vizualnim statičnim oblikam daje sodobno notranjo dinamiko.

Prvi dijaški poizkus »Lepa ideja v neumni obliki« in humoreska »Kislo grozdje« nikakor nista uspeli, že zato, ker se ne ve, zakaj in za koga sta pisani, in to je v stilu, ko zahteva absolutno jasnost, važno. Ugaja samo klena govorica, ki tako lepo zveni pri vseh naših starejših pisateljih in ki je mi mlajši več ne znamo. Toda »Malo življenje« čitatelja popolnoma osvoji in že samo radi te novele moremo Detelo šteti med naše dobre realiste. Dobro je urednik v svojem uvodu poudaril literarno historično novost tega Detelovega prvenca, njegovo izključno vaško snov, ki ni v zvezi z gradom kot pri Jurčiču, ali s kancelijo, kot pri Kersniku, ter nazorni opis, ki je ob Kersnikovem poetičnem realizmu doživel marsikako korekturo v svojo škodo, pa — kdo ve? — če ne v korist notranje dinamike

v smislu individualne povesti. Toda »Malo življenje« je v osnovi kolektivna slika »malega sveta naših očetov« in je po 50 letih prav v tem sodobnejša kot kdajkoli prej. Vsa moč povesti je v konkretnosti terena, v reliefu prav svojstvene pokrajine, ki jo je Detela z Dunaja tako čudovito plastično gledal v karakteristiki vaških tipov, v celotnem kompleksu gorskega življenja, pa tudi v notranji toploti ljudi, ki vkljub vsem napakam, ki jih navaja urednik, vendarle žive. Ne samo, da je bila povest »za leto 1882. najizrazitejši plod mladega slovenskega realizma«, tudi danes jo moramo šteti med najlepše novele našega domačnostnega realizma.

Tudi za pravično oceno »Velikega grofa« bi mogel najti drugačni kriterij, kot pa je že v navadi v naših lit. zgodovinah, ki prevzemajo Kersnik-Levčevo mnenje, da je za nič, pa brez obrazložbe. Pomisliti moramo, da sta onadva že na vsak način bila učenca romantičnega realizma, velikih gest in velikih strasti, bolj učenca nemške šole kot francoske. Njihov tip zgodovinskega romana je bil bolj scottovski in schillerski (Räuber) kot pa merimée-jevski ali flaubertske z »akademsko erudicijo«. Čeprav je roman naslovljen po eni osebi, ni to roman »velikega grofa«, kakega Wallensteina, ampak zopet le »malega življenja« v senci zunanjega sijaja velikega grofa, ki samo toliko poseže v dejanje, da prestavi situacijo in dá priliko za nove opise. Kot je v prejšnji noveli bil glavni nosilec relief kraja, tako je v tem romanu čas s svojim koloritom. Moč Detele — oblikovavca je v plastičnem opisu historičnih dejstev, v dramatizaciji kronikarskih posebnosti, v kratkih epizodah. Vprašujem se: »Kakšna je razlika med Detelovo šolo magistra Petacija in Pregljevo v »Magistru Antonu«? Med čarovnico Mano ali Tavčarjevo v »Visoški kroniki«? Ali nasprotno: »Ali ni Petacij pregljevski lik? In Mana in Boštjan, kot da sta ustvarjena iz Tavčarjeve roke?« Mislim, da je plastika vseh teh poetev enako močna. To pa se pravi, da Detela marsikdaj ni znal slabše oblikovati kot naši najboljši klasiki in to v romanu, ki velja za slabega. Toda tako moč očituje Detela samo v poedinostih. V celoti ga je zadela usoda kot toliko zgodovinskih romanopiscev: zalil ga je material. Ni ga mogel podrediti svoji notranji umetniški viziji in se je dal voditi po njem, po motivih — kronike. Kot pristnemu vizualnemu tipu oblikovavca mu je bila vsaka konkretnost enako važna, samo, da je zaživela v ostro očrtanih obrisih. Zato je ljubil bolj statiko kot dinamiko, bolj zunanjo gesto kot njen notranji vzrok, in je oblikoval bolj iz volje po plastiki kot po odrešitvi človeške problematičnosti. Bil je vizualen objektivist, t. j. realist, čigar temperament, v smislu Zolajeve definicije, je bil hladno intelektualen. Zato je »Veliki grof« postal in ostal mozaik najrazličnejših, realistično plastičnih slik, ne podrejenih višjemu smislu romana, t. j. kaki notranji dinamiki demonično-romantične osebnosti, kot je bilo v tistem času pričakovati, ampak je ostal razbita, ilustrirana kronika celjskega sijaja in običajev in ima tudi kot taka ne samo kulturno historično, ampak tudi pisateljsko ceno. Poetičnemu realizmu tistih let se je apiral roman radi historične natrpanosti, razbitosti slik, brezstrastnoti in celo pomanjkanja enotnega osebnega problema, ki je bil bistven pojav »romana«, zato ga je Kersnik za polovico črtal in Levec dve leti odlagal z

objavo; ekspresionističnemu realizmu pa se je uprl radi pomanjkanja toplo človeškega v usodah ljudi, duhovne elementarne dinamike, zato ga je odklonil Pregelj (Čas 1932). Ali pa ni med Pregljevimi »Magistrom Antonom« in Detelovim »Velikim grofom« čudovita podobnost ustvarjanja? Erudicija in material, teren in kolorit nadvladata elementarnost duhovno človeškega in je vrednost obeh del samo v realizmu scen in likov, v plastiki (Cf. oceno »Magistra Antona« v DiS!). Zato sta obe deli sicer v posameznostih dobro oblikovani, pa umetniško nedognani in celo pomembni, ker jima manjka človečanske veličine sta le plod zunanjega artizma. Zdi se mi, da se Pregelj prav dobro zaveda te svoje slabosti, zato jo je tako ostro obsodil — na Deteli. Pomanjkanje elementarno človeških globin pa je tipična lastnost vseh ljudskih povesti, katere prvi naš klasik — kot posebne književne vrste, — je Detela, a drugi Pregelj.

Zato je prav, da Detelo izdaja naša največja ljudska književna družba, zlasti še, ker ji tudi idejno, kot prvi zavestno katoliški pisatelj, popolnoma ustreza. Izdaja sama pa je vzorna in se lahko uvrsti v vrsto najboljših izdaj slovenskih pisateljev. Tine Debeljak

Aurelii Augustini *Confessiones* — **Izpovedi** Aurelija Augustina. Poslovenil Anton Sovrè. Izdala Družba sv. Mohorja v Celju MCMXXXII. (Štiri neštete, XX in 284 strani; velikost 19,5 × 29,5 cm.)

V monumentalni izdaji po navodilih arhitekta Jožeta Plečnika nam je Mohorjeva družba dala Augustinove *Confessiones*, izpovedi človeške siročine in božje usmiljenosti, izpovedi moža, ki se mu je po zmotah in blodnjah, po dvomih in bojih »vlila kakor luč trdne gotovosti v srce in so se vse temine dvomov razbegnile«. Na začetku knjige je lep, zelo lep uvod Jakoba Šolarja o Augustinovi osebnosti in o njegovih Izpovedih; opombe k besedilu, seznam oseb in krajev, seznam navedkov iz svetega pisma in iz drugih piscev in dobro sestavljen podroben pregled vsebine stoje na koncu knjige; jedro pa je na 250 straneh: slovenski prevod vseh XIII knjig Izpovedi, delo prof. Antona Sovréta. Augustinus je mojster misli in besede; včasih kar drzen mislec (prim. zadnje tri knjige!), vedno pa z lehkoto oblikujoč jezikovni umetnik. Prevajavec Izpovedi ima dvojno nalogo, obojno težavno: poda naj Augustinovo razmišljanje, včasih po lastni notranjosti do zadnjih globin razgrebajoče, pa zopet smelo po vesoljstvu se spreletavajoče, in poda naj ga po Augustinovo, zdaj pesniško vznešeno, zdaj govorniško nalepotičeno, zdaj sentenciozno zgoščeno, zdaj z besedami se poigravajoče. Sovrè je bil obojni nalogi kos; ustvaril je prevod, ki bi bil Augustinu samemu všeč. Dva primera bosta bolj ko vsaka beseda pokazala, kako zvesto je Sovrè povzel misel in kako srečno posnel obliko.

V 11. pogl. VIII. knjige slika Augustinus svojo notranjo zbeganost in neodločnost prav zadnje čase pred odločilnim sklepom.

Dicebam enim apud me intus:
»ecce modo fiat, modo fiat,« et cum
verbo iam ibam in placitum. iam
paene faciebam et non faciebam nec

Govoril sem samemu sebi v srcu:
»Zdaj zdaj bo, glej, samo hip še, pa
bo.« In že mi je prehajala beseda v
sklep in že sem domalega storil, in